

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Бойченко Марини Анатоліївни

на дисертацію Ігнатової Олени Миколаївни

**«ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ
КОМУНІКАЦІЇ», подану на здобуття наукового ступеня доктора
педагогічних наук**

за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Сучасне мультикультурне суспільство, що розвивається в умовах стрімких трансформацій та глобальних викликів, потребує нової генерації педагогічних кадрів, здатних ефективно діяти в мультикультурному освітньому середовищі. У таких умовах актуалізується питання професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, адже саме здатність до міжкультурної комунікації, як трансверсальна навичка, забезпечує формування відкритості, толерантності, креативності мислення та вміння знаходити конструктивні рішення в ситуаціях міжкультурної взаємодії. Відповідно, означена вимога має бути врахована у процесі модернізації діяльності сучасного закладу вищої освіти. У цьому контексті не можливо не погодитися з думкою О. М. Ігнатової щодо необхідності оновлення змісту професійної підготовки майбутніх педагогів та створення цілісної інноваційної системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

Аналіз наукових студій, що стосуються теми дисертаційного дослідження, дозволив дійти висновку щодо наявності значної уваги українських та іноземних учених до різних аспектів проблеми професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; потреби в комплексному розв'язанні визначених та структурованих авторкою за низкою аспектів суперечностей (концептуальних, дидактичних, психолого-педагогічних, організаційно-методичних) шляхом теоретичного обґрунтування, розробки й експериментальній перевірці системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Отже, зважаючи на вищевикладене, можемо стверджувати, що дисертаційна робота Ігнатової Олени Миколаївни є **актуальним і своєчасним дослідженням.**

Дисертація є складовою комплексних досліджень кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами «Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (РК № 0119U102999) і «Розвиток професійно важливих якостей майбутніх педагогів» (РК № 0123U101566) Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Обґрунтованість і достовірність наукових висновків, поданих у дисертації, не викликає сумнівів, оскільки вони визначаються теоретико-методологічними позиціями, що становлять основу дослідження, підтверджуються отриманими результатами, використанням значного обсягу науково-педагогічних джерел українських та іноземних дослідників, а також застосуванням сучасних методів проведення порівняльно-педагогічного дослідження.

Відповідно до теми дослідження, у дисертації визначено суперечності в теорії і практиці професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, визначено мету й поставлено відповідні завдання в логічній послідовності. Об'єкт та предмет дослідження характеризуємо як адекватні цілям та завданням дисертації. Авторкою переконливо обґрунтовано концепцію дослідження, що охоплює методологічний, теоретичний та технологічний концепти, а також його методологічне та теоретичне підґрунтя.

У дисертаційному дослідженні ефективно застосовувався комплекс методів: *теоретичних (загальнонаукових, конкретно-наукових)* – спрямованих на отримання даних стосовно предмета дослідження й формулювання висновків; *емпіричних та статистичних* – зорієнтованих на практичне вивчення питань, пов'язаних із предметом дослідження.

Структура дисертації є обґрунтованою та логічною, представлена вступом, п'ятьма розділами, висновками до розділів, ґрунтовними загальними висновками, списком використаних джерел, додатками, що відповідає вимогам до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Сутнісний зміст кожного розділу дослідження має безпосередній зв'язок із поставленою метою та завданнями. У результаті це дозволило теоретично обґрунтувати наукову новизну дослідження та впровадити результати дисертаційної роботи в діяльність закладів вищої освіти, що визначило її практичне значення.

Характеризуючи наукову новизну дослідження, слід відзначити, що авторкою вперше у вітчизняній педагогічній науці цілісно досліджено проблему професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; розроблено й експериментально перевірено систему професійної підготовки педагогів до міжкультурної комунікації, яку представлено в структурно-функціональній моделі, що містить взаємопов'язані блоки (концептуально-цільовий, проєктувально-організаційний, змістовно-технологічний, діагностико-результативний); виокремлено, обґрунтовано й реалізовано педагогічні умови ефективної професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації (змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми; упровадження інтерактивних методів освітнього процесу з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації; удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів через міжнародний досвід; формування ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур; оптимізація професійного розвитку викладачів, спрямованого на розвиток міжкультурної компетентності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації; забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів); визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, афективний, поведінковий), показники та рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації (початковий, середній, високий).

Варто підкреслити й основні здобутки, що визначають **практичне значення дослідження**, зокрема фактологічний матеріал, теоретичні та практичні положення й науково обґрунтовані висновки дослідження, що можуть бути використані для визначення стратегічних орієнтирів у професійній підготовці майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації; у процесі розробки освітніх стандартів й освітніх програм із професійної підготовки педагогів, впровадження в освітній процес закладів вищої освіти нових освітніх компонентів, а також розширення й оновлення змісту навчальних курсів «Лінгвокраїнознавство», «Міжкультурна комунікація», «Основи міжкультурної комунікації» «Міжкультурна комунікація: теорія і соціальна практика», «Проблеми міжкультурної комунікації і навчання іноземних мов», «Проблеми міжкультурної комунікації і навчання іноземних

мов у світовому просторі», «Міжкультурна комунікація в освіті», «Міжкультурна педагогіка», «Лідерство та комунікація в міжкультурному просторі», «Етика міжкультурної комунікації» тощо; розроблення спецкурсів, спецсемінарів, підручників, навчальних посібників; у проведенні наукових досліджень з означеної проблематики.

Виділимо ще низку переваг дослідження.

По-перше, у дисертації авторкою ґрунтовно висвітлено інституційні основи підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Зокрема, цілком переконливим є звернення Ігнатової О.М. до досвіду організації професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації в українських закладах вищої освіти. Дисертантка детально аналізує освітні програми, у межах яких викладаються освітні компоненти, спрямовані на формування в майбутніх педагогів досліджуваних навичок. Цілком погоджуємося з твердженням авторки про фрагментарність та недостатню увагу академічної спільноти до підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, оскільки більшість із аналізованих нею освітніх компонентів є вибірковими, при цьому деякі заклади вищої освіти не мають у навчальних планах підготовки майбутніх педагогів окремих освітніх компонентів, а лише певні модулі/теми, спрямовані на формування навичок міжкультурної комунікації.

По-друге, заслуговує на схвалення здійснений авторкою аналіз кращих практик іноземних закладів вищої освіти в контексті професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Дисертантка детально аналізує зміст та структуру низки освітніх програм, як-от: магістерська програма «Міжкультурні зустрічі» (Університет Гельсінкі), магістерська програма «Мова, глобалізація та інтеркультурна комунікація» (Університет Ювяскюля), програма підготовки вчителів з міжкультурної освіти в Університеті Мальме, магістерська програма «Крос-культурна комунікація та освіта» в Університеті Ньюкасла, магістерська програма «Міжкультурна освіта» у Вільному університеті Берліна, магістерська програма «Міжкультурна комунікація та європейські дослідження» (Університет прикладних наук у м. Фулда), бакалаврська програма «Міжкультурна комунікація» (Віденський університет), міжуніверситетська магістерська програма спільно запроваджена Університетом Вальядоліда та Університетом Саламанки «Поглиблені англомовні студії: взаємодія мови та культури»,

магістерська програма «Культура, мова та ідентичність» (Лондонський університет), магістерська програма «Навчання та комунікація в багатомовному та мультикультурному контексті» (Університет Люксембургу), магістерська програма в галузі освіти з акцентом на міжкультурну освіту в Гарвардському університеті, магістерська програма «Міжкультурні студії» Колумбійського міжнародного онлайн університету тощо.

По-третє, заслуговують на увагу систематизовані Ігнатовою О.М. теоретичні моделі міжкультурної компетентності, запропоновані іноземними вченими та призначені для вимірювання різних аспектів міжкультурної компетентності, зокрема: модель розвитку міжкультурної чутливості М. Беннета (DMIS), що фокусується на етапах розвитку міжкультурної чутливості та здатності ефективно взаємодіяти з іншими культурами; модель Хофстеде, заснована на відмінностях у культурних патернах; модель Е. Холла, що обґрунтовує поділ культур на висококонтекстуальні та низькоконтекстуальні; модель Льюїса, згідно з якою існує три типи культур (лінійно-активні, мультиактивні та реактивні), що характеризуються різними комунікативними стилями; модель Байрама, що розглядає різні виміри міжкультурної компетентності; теорія культурного інтелекту (П. Ерлін і С. Анг); теорія комунікативної адаптації (Г. Джайлс); теорія міжкультурної компетентності та інтеграції (Д. Дірдорфф).

По-четверте, цілком погоджуємося з позицією авторки щодо вибору методологічних підходів, що різнобічно акцентують характеристики професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, а саме: синергетичного, системного, міждисциплінарного, антропологічного, діяльнісного, комунікативного, особистісно-орієнтованого, культурологічного, соціокультурного, особистісно-орієнтованого, культурологічного, соціокультурного, лінгвокультурного, етнокультурного, компетентнісного та критичного, та відповідних принципів, що визначають методологічні та дидактичні основи процесу професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації (принципи культурного взаємозбагачення; комунікативності; толерантності та емпатії; адаптивності та гнучкості; інтеграції міжкультурних знань та компетенцій; науковості; безбар'єрності; проблемності).

По-п'яте, значну наукову цінність становить розроблена і теоретично обгрунтована дисертанткою структурно-функціональна модель системи професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, що складається з концептуально-цільового, проєктуально-організаційного, змістовно-технологічного та діагностико-результативного блоків. На особливу увагу в межах змістовно-технологічного блоку заслуговують запропоновані Ігнатовою О.М. форми (очне, дистанційне, змішане, модульне, практичне навчання, семінари, менторство), методи (проблемне навчання, ігри, кейс-методи, створення ситуацій пізнавальної дискусії, емоційного стимулювання, мозковий штурм, імітаційне моделювання, тренінгові вправи, метод проєктів) та технології навчання (інтерактивні, проєктні, кейс-технології, інформаційно-комунікаційні технології), що, на думку авторки, є найбільш ефективними у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів.

По-шосте, переконливими є виокремлені авторкою критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації в межах мотиваційного, когнітивного, емоційного та практичного компонентів цієї готовності.

По-сьоме, дисертанткою запропоновано педагогічні умови, що мають потенціал для здійснення ефективної професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації, зокрема: змістова інтеграція міжкультурної компетентності в освітні програми; упровадження інтерактивних методів освітнього процесу з метою залучення здобувачів освіти до активного процесу формування міжкультурної комунікації; удосконалення практичної підготовки майбутніх педагогів через міжнародний досвід; формування ціннісних орієнтацій у майбутніх педагогів на толерантність і повагу до інших культур; оптимізація професійного розвитку викладачів, спрямованого на розвиток міжкультурної компетентності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної комунікації; забезпечення психолого-педагогічної підтримки процесу формування міжкультурної комунікації майбутніх педагогів.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Результати виконаного дисертаційного дослідження викладено в 47 працях, серед яких: 1 монографія, 16 статей у наукових фахових виданнях

України, 4 статті у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science, та 26 праць апробаційного характеру.

В опублікованих працях відображено результати кожного з розділів дисертації. Проведене ознайомлення зі змістом публікацій свідчить про наявність повного висвітлення результатів дисертації. Посилання на публікації відображено в роботі.

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження апробовано в 17 публікаціях у збірниках міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, що свідчить про їх урахування в педагогічній науці. Отже, дисертаційну роботу Ігнатової О.М., зважаючи на форму та змістову складову, можна вважати завершеною працею.

У цілому позитивно оцінюючи наукове та теоретико-практичне значення отриманих дисертанткою результатів, необхідно окреслити й певні дискусійні положення щодо змісту роботи, а також висловити окремі побажання.

1. Характеризуючи освітні програми з міжкультурної комунікації, запроваджені іноземними закладами вищої освіти (п. 1.3), авторка подекуди подає лише англomовні назви без українського перекладу. Бажано було би супроводжувати такі назви українськими відповідниками для полегшення сприйняття матеріалу академічною спільнотою.

2. У роботі авторка неодноразово згадує програми ERASMUS+ як важливий інструмент професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації. Водночас огляд конкретних прикладів реалізації проєктів у межах ERASMUS+ дозволив би наочніше продемонструвати їхній потенціал та практичну значущість для формування міжкультурної компетентності майбутніх педагогів.

3. Під час опису перебігу констатувального експерименту авторці варто було б детальніше окреслити процедуру формування вибірки та розподілу респондентів на контрольну та експериментальну групи, що підвищило би прозорість і відтворюваність експерименту.

4. Погоджуючись із твердженням дисертантки, що «цифрові освітні ресурси та он-лайн платформи відіграють все більш важливу роль у фаховій підготовці студентів-педагогів до міжкультурної комунікації», вважаємо за доцільне зауважити, що в дослідженні варто було би більше уваги приділити

саме цим цифровим ресурсам та платформам як засобам професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації.

5. Основний текст дисертації містить велику таблицю, що займає майже п'ять сторінок (табл. 1.3, сс. 142-148), яку слід було би перенести в додатки.

Варто вказати, що надані зауваження є рекомендаційними і тому не впливають на загальну позитивну оцінку наукового рівня дисертаційної роботи О.М. Ігнатової.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Ігнатової Олени Миколаївни є завершеною, самостійно виконаною, оригінальною науковою працею, що має теоретичне та практичне значення для розвитку української вищої освіти. Дослідження характеризується новими, раніше не захищеними положеннями, а отримані, у підсумку, наукові результати розв'язують, у своїй єдності, актуальну педагогічну проблему.

Отже, зважаючи на викладене, вважаємо, що дисертаційна робота «Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до міжкультурної комунікації» відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» затвердженого Постановою КМУ від 17 листопада 2021 р. № 1197. «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» (зі змінами), що дає підстави для присудження Ігнатової Олени Миколаївни наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Марина БОЙЧЕНКО

Підпис М.А. Бойченко засвідчую

Перший проректор

Ганна ЗАЙКІНА